

Meisjes van plezier: de prostituees in Gent op het einde van de achttiende eeuw

Barbara Vos

Samenvatting

De Gentse prostituee op het einde van het Ancien Regime was een jonge, ongehuwde vrouw zonder kinderen. Ze was erg mobiel binnen de samenleving. Ze trok vaak van stad tot stad en wisselende frequent van woonplaats. De aard van haar beroep bracht gezondheidsrisico's met zich mee. Menig prostituee viel ten prooi aan een geslachtsziekte. Toch kon dit haar niet tegenhouden. Ze was immers een arme vrouw en de verkoop van seksuele diensten was een noodzaak om in haar onderhoud te kunnen voorzien. Verschillende publieke vrouwen kwamen in aanraking met de autoriteiten door de uitoefening van hun beroep of door andere illegale activiteiten. De prostituees werden ondervraagd en op dankzij de schriftelijke neerslag hiervan kunnen we de dag van vandaag de levensverhalen van deze vrouwen reconstrueren.

Inleiding

Het historische panorama van Gent vertoont een lacune wat het onderzoek van de prostitutie betreft. Wij hebben getracht een deel van deze duisternis op te lichten en onderzochten de prostitutie in Gent via de procesdocumenten van de Gentse schepenbank voor de periode 1775-1795. Aan de hand van deze stukken hebben we gepoogd het historische beeld van de prostituee en haar omgeving in Gent zo adequaat mogelijk te reconstrueren. De resultaten waren verrassender dan verwacht. Prostituees lieten immers hele getuigenissen na in de procesdocumenten waarvan het publiek geen weet heeft. Ze introduceren ons in de Gentse samenleving van het einde van de achttiende eeuw. We leren het persoonlijke leven kennen van vrouwen die zich meer dan tweehonderd jaar geleden moesten verantwoorden voor de rechtbank omwille van een levensstijl die noch door de overheid, noch door de gemeenschap werd aanvaard. Zoveel jaren nadat ze zijn overleden, vertellen deze vrouwen ons waar ze vandaan kwamen, wie hun minnaars waren, of hun kinderen nog leefden of al waren gestorven. Ze vertellen ons de ongelukken die hen waren overkomen, of ze ziek waren geworden en de zonden die ze op hun kerfstok hadden.

Sommige periodes en fenomenen binnen de studie van de prostitutie in de Nederlanden zijn goed bestudeerd. Zo is er bijvoorbeeld de stu-

die van L. van de Pol over de Amsterdamse prostitutie in de zeventiende en de achttiende eeuw. Zij komt tot de conclusie dat prostitutie niet weg te denken is in het stadsbeeld van het Ancien Regime. ⁽¹⁾ Een ander lichtend voorbeeld is dat van G. Dupont. Deze auteur voerde zijn onderzoek aan de hand van rekeningen waarbij de bordeexploitanten in de belangstelling kwamen. ⁽²⁾ Niettemin zijn er tijden en plaatsen in de geschiedenis die nog niet aan het onderzoekende oog van de historicus zijn onderworpen. Het Gent van de zeventiende en de achttiende eeuw is dientengevolge een nog groten-deels witte vlek. De negentiende eeuw werd wel onderzocht door E. Van Doorselaer in haar licentiaatsverhandeling, ⁽³⁾ en ook de twintigste eeuw werd bestudeerd door C. Van Hooreweghe in haar licentiaatsverhandeling. ⁽⁴⁾ Het grootste deel van de zeventiende en de achttiende eeuw is echter nog niet ontsluit. Het doctoraatsonderzoek van A.-M. Roets, kwam wel in aanraking met dit onderwerp, maar was te algemeen om een venster te bieden op de historische prostitutiewereld. ⁽⁵⁾ Met het doel de duisternis rond de prostituee in deze tijdspanne enigszins op te klaren, namen wij in onze eigen licentiaatsverhandeling deze periode voor onze rekening. ⁽⁶⁾ Ons bronnenonderzoek spitste zich toe op het einde van de achttiende eeuw. Dit allemaal gezegd zijnde, behoeft het geen betoog dat een groot deel van de studie van de prostitutie terug te vinden is in onuitgegeven onderzoek.

Dit artikel geeft onze belangrijkste onderzoeksresultaten weer. We zullen een beeld van de prostituee reconstrueren op het einde van het Ancien Regime. Het is niet alleen de bedoeling een zo nauwkeurig mogelijke beschrijving te maken, het is eveneens onze opzet een gevarieerde en persoonlijke weergave te bieden. De prostitutiepopulatie was immers geen homogene massa, maar een bonte mengeling van verschillende personen met verschillende levensverhalen. We pogen deze grote diversiteit zoveel mogelijk te respecteren bij het uitschrijven van het profiel van de prostituee.

Bronnen

Waar vindt men bronnen voor een dergelijke studie? Het stadsarchief van Gent (SAG) herbergt een nog grotendeels verborgen schat aan gegevens. Hier liggen de gerechtelijke documenten van de Gentse schepenbank opgeborgen. Ons onderzoek toont aan dat menig prostituee voor deze rechtbank verscheen. Omwille van de overvloed aan materiaal moesten we in eerste instantie een periode afbakenen. We legden het beginpunt van ons archiefonderzoek op 1775 en het eindpunt op 1795. De volgende logische stap was het onderzoeken van de veroordeelde criminaliteit, namelijk de vonnissen van vrouwen, maar de resultaten waren nihil, althans voor deze periode. De omschrijvingen waren te vaag en bovendien werden niet alle gearresteerde pros-

(1) VAN DE POL, (L.). *Het Amsterdams hoerdom: prostitutie in de zeventiende en achttiende eeuw*. Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1996, 501 p.

(2) DUPONT, (G.). *Maagdenverleidsters, hoeren en speculanten: Prostitutie in Brugge tijdens de Bourgondische periode (1385-1515)*. Brugge, Genootschap voor Geschiedenis, 1996, pp. 129-139.

(3) VAN DOORSSELAER, (E.). *Prostitutie te Gent tijdens de negentiende eeuw*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2001, s.p.

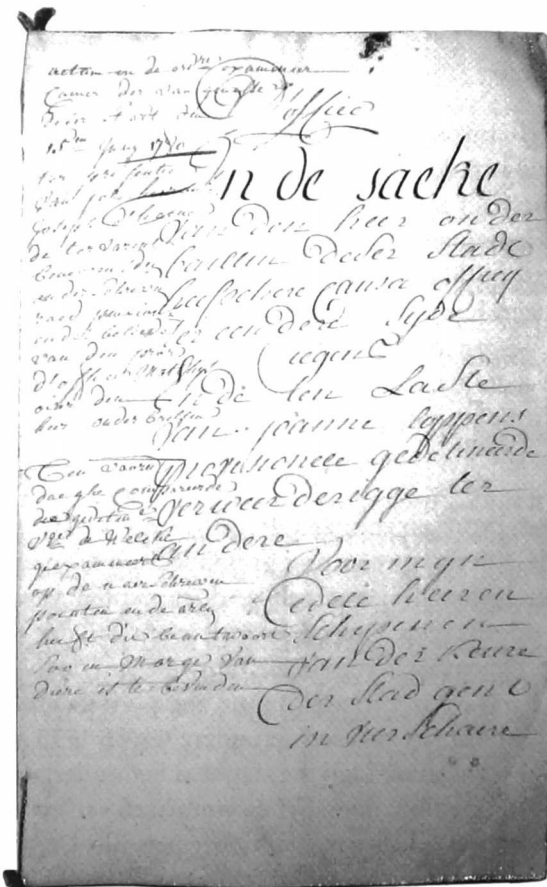
(4) VAN HOOREWEGHE, (C.). *Prostitutie te Gent tussen 1910 en 1932*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1989, 2 volumes

(5) ROETS, (A.-M.). *Rudessen, dieft en andere crimen: misdadigheid te Gent in de zeventiende en achttiende eeuw: een kwantitatieve en kwalitatieve analyse*. Onuitgegeven doctoraatsverhandeling, Universiteit Gent, 1987.

(6) VOS, (B.). *Meisjes van plezier: De prostitutie te Gent in de zeventiende en de achttiende eeuw (casus 1775-1795)*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2007, 226 p.

tituees veroordeeld. In een volgende fase beslisten we de procesdossiers zelf (de verhoren, de getuigenverklaringen en dergelijke) onder de loep te nemen. En hier bevond zich de verborgen schat die we zochten. Dankzij deze documenten werd ons een blik gegund op het leven van alledag in de prostitutiewereld van een Vlaamse stad. We stelden het profiel op van 38 prostituees voor de periode 1775-1795 aan de hand van deze procesdossiers. De gegevens werden aangevuld met fragmentarische informatie die we vergaarden over enkele andere prostituees, van wie de gegevens te gering waren om een apart dossier op te stellen.

De belangrijkste bronnen voor onze studie zijn dus in het stadsarchief terug te vinden. (7) De processtukken bevatten voornamelijk drie types documenten die beduidend waren voor het prostitutieonderzoek. De eerste categorie bood ons de meeste informatie: de verhoren. Het ging om vragenlijsten die waren opgesteld door de rechtbank, vertrekkende van de vermoedens die de rechtbank tegenover de beklagde koesterde. De prostituee moest vervolgens vraag per vraag beantwoorden en op het einde van haar verklaring haar naam of haar merkteken (een kruisje) zetten.

Afb. 1: Voorblad van de onder-
vraging van Joanne Loppens (8)

(7) Ze zijn geklasseerd onder reeks 213: 'Crimineele processtukken. Hoog- en onderbailu, causa officij (1549-1795).

(8) SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 278.

De tweede categorie bronnen beslaat de briefwisseling tussen de stedelijke overheden (voornamelijk die van Gent en Brugge). De autoriteiten lichtten elkaar in over mobiele personen in het prostitutiemilieu die naar een andere stad uitweken. Dergelijke brieven raakten tussen onze procesdocumenten verzeild. Ten derde zijn er de verklaringen en de getuigenissen van familie en burens over prostituees of bordeelhouders. Al deze documenten zitten door elkaar gehusseld en moesten dus nauwkeurig uitgezocht worden.

De verhoren leverden de meeste gegevens op. We concludeerden dat de vragen min of meer vast lagen en derhalve opeenvolgende prostituees dezelfde vragen werden gesteld. Afhankelijk van de persoon in kwestie en de beschuldiging konden de vragen variëren, maar de toon en de aard van de vragen bleven dezelfde. Het verhoor werd doorgaans ingeleid met de vraag naar de naam, de leeftijd, de geboorteplaats, het beroep, de woonplaats van de prostituee en de naam en het beroep van de ouders. Bij jongere prostituees vroeg men dikwijls wanneer ze het ouderlijke huis hadden verlaten. Bij iets oudere prostituees vroeg men naar de burgerlijke staat en de relatie tot de echtgenoot. Was de vrouw verlaten of was haar man afwezig? Tevens werd naar de kinderen gevraagd. Welke was hun leeftijd of waren ze al overleden? De volgende vraag op de lijst betrof het gegeven wat de vermoedde prostituee officieel en onofficieel deed om zichzelf te onderhouden. Daarop volgden tal van vragen over contactpersonen in het prostitutiemilieu, de betrokken bordeleutitbaters en koppelaars, de gang van zaken in het bordeel, de verdiensten en de klanten. Deze laatste categorie van vragen beantwoorden we hier niet, aangezien dit ons te ver leidt van het onze doelstelling: het schetsen van het profiel van de prostituee.

Op alle vorige vragen zullen we een antwoord formuleren en dit aan de hand van de verzamelde gegevens uit de verhoren van in Gent gearresteerde prostituees tussen 1775 en 1795. Zoals we reeds stelden, werd de van prostitutie verdachte vrouw om haar identiteitsgegevens gevraagd. Logischerwijs zullen wij eerst deze gegevens analyseren en van daaruit het verhaal verder opbouwen.

Het profiel van de Gentse prostituee op het einde van de achttiende eeuw

1. De leeftijd

De leeftijd van de vermeende prostituee werd doorgaans meegedeeld aan het begin van het verhoor. We konden 30 gegevens betreffende de leeftijd van de onderzochte vrouwen verzamelen.

Tabel 1: De leeftijd van de Gentse prostituees

<i>Leeftijdscategorie</i>	<i>Aantal</i>	<i>Percentage</i>
10-14	0	0%
15-19	8	25%
20-24	13	40,625%
25-29	6	18,75%
30-34	2	6,25%
35-39	1	3,125%
40-44	2	6,25%
45-49	0	0%
Totaal	33	100%

Zoals de bovenstaande tabel aantoont, bedroeg de gemiddelde leeftijd van de Gentse prostituee 24,3 jaar. De meeste publieke vrouwen bevonden zich in de leeftijdsklasse van 20 tot 24 jaar. De voorgaande en de nakomende leeftijdscategorieën behaalden ook een vrij hoog percentage: 1/4 van de vrouwen was tussen 15 en 19 jaar oud en bijna 19% was tussen 25 en 29 jaar oud. Oudere prostituees waren duidelijk een zeldzaamheid, net zoals zeer jonge dat waren. Toch zijn zulke uitzonderingen te vinden. Bijvoorbeeld Marie Therese De Munck was 41 jaar toen ze werd opgepakt voor prostitutie, ⁽⁹⁾ Marie Rossel was 43 jaar. ⁽¹⁰⁾ en de weduwe Marie Joanne Heysse was 39 jaar toen ze werd gearresteerd. ⁽¹¹⁾

2. De burgerlijke staat

Het tweede aandachtspunt in het profiel is de burgerlijke staat. Ook dit aspect vinden we terug aan het begin van de verhoren (en tevens in de signalementen). ⁽¹²⁾ We verzamelden 39 gegevens.

Tabel 2: De burgerlijke staat van de Gentse prostituees

<i>Burgerlijke staat</i>	<i>Aantal</i>	<i>Percentage</i>
Gehuwd	4	10,3%
Verlaten/gedivorceerd	3	7,7%
Ongehuwd	31	79,5%
Weduwe	1	2,5%
Totaal	39	100%

(9) SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 318.

(10) SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 294A.

(11) SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 303.

(12) Signalementen zijn eveneens terug te vinden tussen de processtukken. Ze geven een beschrijving van een gezochte persoon.

Het bovenstaande register toont aan dat de meeste prostituees tijdens onze onderzoeksperiode ongehuwd waren, wat niet verwonderlijk is

gezien de relatief jonge leeftijd van de hoerenpopulatie. Vier vrouwen waren wel getrouwd. De eerste was Angelique de Paris. Ze woonde en werkte in Gent in 1777. Haar man was naar Parijs vertrokken, waarschijnlijk om arbeidsredenen. Angelique had eerst als dienstmeisje haar brood verdiend, maar verviel later tot prostitutie. Het ontbreken van de sociale controle van haar echtgenoot heeft wellicht meegepeeld. Op het einde van haar ondervraging vroeg ze gratie en beloofde ze te vertrekken naar Brussel en daar een eerlijk leven te leiden 'en se contentant de son mari'. ⁽¹³⁾ Ook Anne Marie Simoens was getrouwd. Haar echtgenoot, Joseph Wunsch, was een wachtmeester in het regiment van St. Ignon van de dragonders. De afwezigheid van haar echtgenoot gaf Anne Marie de vrijheid om met allerlei andere mannen op te trekken. In 1776 kwam ze hierdoor voor de rechtbank. ⁽¹⁴⁾ We vonden ook een verklaring van een nachtwaker die een vrouw had opgepakt. De gegevens waren te schaars om een fiche van deze vrouw op te stellen, maar we konden wel achterhalen dat het om een gehuwde prostituee ging. De nachtwaker deed rond elf uur 's avonds zijn rondgang in de wijk van Onderbergen en hoorde een groot tumult. Hij naderde het rumoer en ontwaarde drie mannen en een vrouw. De vrouw herkende hij als 'de echtgenote van Byst'. Hij wist dat zij al verschillende keren in de gevangenis had gezeten omwille van prostitutie en schandalen. Om die reden pakte hij haar op. ⁽¹⁵⁾ De vierde casus vinden we in de briefwisseling, tussen Gent en Brugge, die handelde over Philippine Deynaert. Daarin werd meegedeeld dat ze gehuwd was met een blekersknecht. ⁽¹⁶⁾

Naast de gehuwde prostituees vonden we er drie die waren 'gedivorceerd', een zeldzaamheid in het Ancien Regime. Jacoba Hoste (of Cornelis) was de 'ghedevorceerde huisvrouw' van Jan Meuleneere. De rechtbank stelde in 1777 dat ze van haar man was gescheiden en verlaten omdat ze haar huwelijkse staat te buiten was gegaan en omwille van haar dronkenschappen, hoererij en ondeugende leven. Ze ontkende dit echter. ⁽¹⁷⁾ Ook Marie Therese De Muynck werd een 'gedivorceerde huisvrouw' genoemd in de gerechtelijke bronnen van 1792. Ze kwam uit een huwelijk van 22 jaar met Guillielmus Verbeke. Ze had vier kinderen met hem, maar deze waren op minderjarige leeftijd gestorven. ⁽¹⁸⁾ Een andere prostituee, van wie we geen fiche konden samenstellen aangezien er te weinig informatie was, was hoogstwaarschijnlijk niet officieel gescheiden, maar door haar man achtergelaten. Ze werd omschreven als de 'verlaten' huisvrouw van Pieter de Waele. De vrouw en haar kinderen kwamen bijna om van de armoede. ⁽¹⁹⁾

Tot slot vermelden we bij dit onderdeel het alleenstaande geval van een weduwe. Het gaat om een oudere prostituee van 39 jaar, namelijk Marie Joanne Heysse. ⁽²⁰⁾ Ze keerde herhaaldelijk terug in de bronnen.

13. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 259.

14. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 258.

15. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 298.

16. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 264.

17. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 259.

18. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 318.

19. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 289.

20. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 303.

3. De geboorteplaats

De prostituees die in de Gentse archieven voorkwamen in de periode 1775-1795 zijn afkomstig uit alle uithoeken van Vlaanderen. We maakten in de eerste plaats een onderscheid tussen Gentenaars en personen die afkomstig waren van buiten Gent.

Tabel 3: De geboorteplaats van de Gentse prostituees

<i>Prostituees geboren te Gent</i>		<i>Prostituees niet geboren te Gent</i>	
Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
14	37,84%	23	62,16 %

Uit onze optelling blijkt dat het merendeel van de ondervraagde vrouwen buiten Gent was geboren. Niettemin was een aanzienlijk deel wel van Gentse origine. Sommige geboorteplaatsen lagen vrij dicht bij Gent (bijvoorbeeld Lochristi, Dentergem en Sint-Lievenshoutem) terwijl andere veel verder lagen (bijvoorbeeld Poperinge). Een klein aantal prostituees was erg ver van huis. De meest veraf gelegen locatie was Vlissingen. We kunnen uit deze data opmaken dat de hoerenpopulatie bestond uit een mélange van geografische achtergronden.

4. Het beroep

Het volgende aandachtspunt waarvoor de verhoorder belangstelling opbracht, was de tewerkstelling van zijn verdachte. Wat deed ze om in haar levensbehoeften te voorzien? Het behoeft geen betoog dat de vrouw in het Ancien Regime voor haar onderhoud op haar echtgenoot moest steunen. Maar in tijden waar de huwelijksleeftijd hoog lag, en zeker in de lagere sociale klassen, zag de vrouw zich verplicht zelf voor haar inkomen te zorgen. Daarvoor was ze sterk afhankelijk van de wisselvalligheid van de arbeidsmarkt. Tijdens economische recessies, wanneer er weinig werkgelegenheid was, namen vele vrouwen de stap tot (gelegenheids)prostitutie.

De lijst van "officiële" beroepen die prostituees opgaven, komt min of meer overeen met de beroepsmogelijkheden voor vrouwen uit de (lagere) volksklassen. De Gentse prostituees waren dikwijls officieel tewerkgesteld in de textielproductie of als dienstbode. Soms werden meerdere beroepen genoteerd. De onderstaande tabel toont de beroepsmogelijkheden van de onderzochte vrouwen aan.

Tabel 4: Het beroep van de Gentse prostituees

<i>Beroep</i>	<i>Aantal</i>	<i>Percentage</i>
Één opgegeven beroep		
Spellewerckster	9	24,3%
Spinster	3	8,1%
Dienstmeid	3	8,1%
Naaister	3	8,1%
Kantwerkster	2	5,4%
Kamermeisje	1	2,7%
Meerdere beroepen		
Spellewerckster+dienstmeid	2	5,4%
Spellewerckster+naaister	1	2,7%
Spinster+dienstmeid	1	2,7%
Bonnettenvervaardigster+dienstmeid	1	2,7%
Spellewerckster+houden van werkschool	1	2,7%
Naaister+dienstmeid+kindermeid	1	2,7%
Naaister+spinster+breister	1	2,7%
Naaister+spinster+dienstmeid	1	2,7%
Geen beroep (of niet geweten)	7	19,0%
Totaal	37	100%

Ter verduidelijking bespreken we enkele voorbeelden. Marie Catharine Hussel was het prototype van de vrouw die overal trachtte bij te klussen. Zij gaf in 1776 aan dat ze zowel naaister, spinster als breister was. ⁽²¹⁾ Dit betekent dat sommige vrouwen verschillende broodwoningen cumuleerden. Andere vrouwen gingen zelfs schipperen tussen verschillende sectoren. Therese Deon bijvoorbeeld vertelde in 1778 dat ze zowel dienstmeid als naaister was. ⁽²²⁾ Velen “veranderden” van professie naargelang er werkaanbiedingen waren. Dit zien we goed bij de in 1778 opgepakte Therese de Remont. Zij werd opgeleid tot kantwerkster in Waver, ging later werken als kinderoppas bij een advocaat en zocht daarna een nieuwe dienst in Gent. ⁽²³⁾ We zien het tijdelijke werk als kindermid bij enkele vrouwen terug komen.

Vrouwen mochten dus niet kieskeurig zijn en moesten werk aannemen waar er te vinden was. Wanneer zich de optie aandeede om als ‘fille van plaisir’ te werken, was het soms moeilijk om dit af te wijzen. Bovendien was het als prostituee mogelijk om sneller geld te verdienen met het aanbieden van seksuele diensten dan te werken in de textiel- of dienstsector. Vrouwen die tewerkgesteld waren in de textiel-

21. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 255.

22. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 265.

23. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 265.

sector verdienden zo weinig dat het niet mogelijk was geld te sparen, wat het begrijpelijk maakt dat ze uitkeken naar een bijverdienste. Menig publieke vrouw was dan ook slechts een gelegenheidsprostituëe die een bijverdienste zocht voor haar karige loontje. Het was vooral moeilijk in jaren met hoge voedselprijzen. Zo toonde F. Vanhemelryck aan dat van de 190 prostituees die tussen 1779 en 1788 in Brussel werden gearresteerd, er 44 verklaarden dat prostitutie hun enige broodwinning was. De overige 146 zeiden dat het slechts om een bijverdienste ging en ze gaven een ander officieel beroep op. Meer dan 40% daarvan was katoenspinster. Andere vrij grote categorieën werden ingenomen door kantwerksters, naaisters en breisters. Vanhemelryck benadrukte dat werkloze vrouwen een gemakkelijke prooi waren voor de prostitutie. ⁽²⁴⁾

5. De gezinssituatie

Informatie over kinderen van prostituees is niet eenvoudig te vinden. Door de aard van hun beroep en de heersende seksuele normen moet een aandeel van de prostituees (regelmatig) zwanger geweest zijn. ⁽²⁵⁾ Het lijkt aannemelijk dat vele (beroeps)prostituees hun kinderen lieten verdwijnen. Ze werden te vondeling gelegd, aan een boerenfamilie afgestaan op het platteland of ze werden naar het weeshuis gestuurd. Bovendien waren vele kinderen, door tal van factoren, geen lang leven beschoren. Kindermoord was niet uitzonderlijk. ⁽²⁶⁾ Vooral in de grote steden konden vrouwen beroep doen op vroedvrouwen die zich hadden 'gespecialiseerd' in vruchtafdrijving. Een groot deel van hun klanten was te vinden onder de prostituees.

We stelden een tabel op met gegevens over kinderen die de verhoorde prostituees opbiechtten tussen 1775 en 1795. We keken naar het aantal kinderen, of ze nog in leven waren en of ze in een huwelijk waren geboren. Zeven vrouwen verschaften ons informatie over hun kroost.

24. VANHEMELRYCK, (F.). *Criminaliteit in de ammanie van Brussel van de late middeleeuwen tot het einde van het Ancien Régime*. Brussel, Koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, 1981, p. 140.

25. De seksuele normen vereisten een normale coïtus en geen afwijkende seksuele handelingen, zoals andere houdingen, masturbatie, fellatio enzovoort.

26. Zie bijvoorbeeld de tekst van Sjoerd Faber in *Vrouwen van de rekening*. In: *Soete minne en hel-sche boosheit*. Nijmegen, SUN, 1988.

Tabel 5: Kinderen van prostituees te Gent tussen 1775 en 1795

<i>Naam prostituee</i>	<i>Aantal kinderen</i>	<i>In leven</i>	<i>Overleden</i>	<i>Echtelijk</i>	<i>Onwettig</i>
Helene du Bois	1		X		X
Isabelle Adriansen	1		X		X
Philipinne Deynaert	1	X			X
Marie Therese De Munck	4		XXXX	XXXX	
Marie Josephe Rombeaux	3 (2 jongens, 1 meisje)	XXX			XXX
Joanne Maron	3 (jongens)	XX	X		XXX
De verlaten huisvrouw van Pieter de Waele	6 (3 jongens, 3 meisjes)	XXXXXX		XXXXXX	

We bespreken elke casus afzonderlijk.

In 1778 werd de 23-jarige lichtekooi Helene du Bois naar haar kind gevraagd. Ze antwoordde dat haar baby in Bethune was geboren, tevens haar eigen geboorteplaats. De vader was een 'jeune homme' en het kind was dood. ⁽²⁷⁾ Meer weten we niet over de baby of de vader. De rechtbank ging er niet verder op in. Het tweede geval bood eveneens karige informatie. Isabelle Adriansen bekende in 1777 aan de rechtbank dat ze twee jaar voordien (ze moest toen 17 jaar geweest zijn) in haar parochie met een man had verkeerd 'uyt wiens wercken sy van kinde is verlost het welcke is gestorven'. ⁽²⁸⁾ Net zoals in het geval van Helene, vroeg de rechtbank niet verder. De derde keer dat we een kleine vermelding van een kind vonden, is in de briefwisseling over Philipine Deynaert. In één van de brieven lezen we dat Philipinne een bastaard had. Ze was toen niet ouder dan twintig jaar. ⁽²⁹⁾

De vierde casus gaf ons gelukkig heel wat meer informatie. Het proces behandelde Joanne Maron, een 25-jarige vrouw met een slechte reputatie. ⁽³⁰⁾ Ze werd gearresteerd in 1781. Joanne werd niet rechtstreeks een prostituee genoemd, maar de rechtbank wees er haar voortdurend op dat ze door haar ontuchtige levensstijl een aantal onwettige kinderen op de wereld had gezet. Joanne gaf toe dat ze in totaal drie onwettige jongens had gebaard. De drie jongetjes werden gedoopt. De eerste in de kerk van Sint-Jacobs, de tweede in de kerk van Sint-Michiels en de derde in de kerk van Sint-Martens. Joanne vertelde dat ze tijdens haar bevallingen door een zekere vroedvrouw,

27. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 265.

28. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 262.

29. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 264.

30. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 282.

Therese genaamd, wonende in het 'Verguldenhoofdstraatje', werd bijgestaan. De schepenbank wilde ook weten wie de meter en peter van de kinderen waren. Joanne vond zowat overal personen die het peter- en meterschap op zich wilden nemen: een slotmakersknecht, een dienstmeid, de dochter van de vroedvrouw,... Maar geen enkele keer noemde ze iemand van haar eigen familie. Twee van de kindjes leefden nog ten tijde van het verhoor. Het ene was anderhalf jaar oud en het ander was nog maar drie weken en twee dagen oud. Ze had beide kinderen bij zich in het huis van Cornelis Van den Abeele, een man met wie ze ten tijde van het proces ontucht pleegde. Wanneer de rechtbank vroeg of ze de kinderen had gekregen van getrouwde mannen, gaf ze dit toe. De verhoorder ging verder door er op te wijzen dat ze zich liet onderhouden door die mannen 'ofte ten minsten van den- gonnen die sy heeft geaccuseert vader te syn'. De rechtbank sloot dus niet uit dat de kinderen ook van andere mannen konden geweest zijn. Joanne antwoordde hierop dat ze altijd zichzelf en haar kinderen had onderhouden. Ze gaf toe dat het jongste kind van Van den Abeele, de man bij wie ze (tijdelijk) woonde, was. Die man was echter gehuwd. Dit belette Joanne echter niet haar kind in hetzelfde huis te baren op kosten van Van den Abeele en zijn echtgenote, zo meende de rechtbank. Joanne gaf toe, maar wees er op dat ze haar 'kinderbedde' zelf had bekostigd. Deze vrouw is een voorbeeld waar de lijn tussen prostitutie en losbandigheid of overspel moeilijk te trekken is.

De vijfde casus is het geval van de 'verlaten huysvrauwe' van Pieter de Waele, uit 1783. Deze vrouw bleef alleen achter met haar zes kinderen.⁽³¹⁾ Om in hun onderhoud te voorzien, prostitueerden de moeder en de oudste dochter zich op publieke en 'gedebaucheerde' plaatsen. Ze handelden uit pure armoede. Ze waren zo arm dat de jongste kinderen niet eens genoeg kleren hadden om naar buiten te komen.⁽³²⁾

Marie Josephhe Romebeaux baarde op haar beurt drie buitenechtelijke kinderen. Het ging om twee jongens en één meisje. De vrouw werd er in 1780 van verdacht één van de kinderen te hebben achtergelaten op de Vrijdagmarkt.⁽³³⁾

Onze laatste casus, Marie Therese De Munck, was een 41-jarige 'gedivorcerde' huisvrouw. Ten tijde van haar huwelijk had ze vier kinderen gebaard. Ze waren allen op minderjarige leeftijd gestorven.⁽³⁴⁾

6. De geletterdheid

Het onderzoeken van (de graad van) geletterdheid van een bepaalde bevolkingsgroep in een periode uit het verleden is geen gemakkelijke zaak. Oorspronkelijk was dit ook geen doelstelling van dit onderzoek. We kwamen echter tot de conclusie dat aan de hand van de verhoren van de Gentse prostituees is af te leiden of ze geletterd of ongeletterd waren. Helemaal op het einde van de verhoren stelde de rechtbank

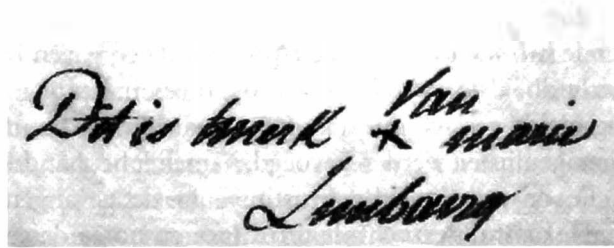
31. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 289.

32. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 289.

33. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 276.

34. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 318.

dat de beklagde moest instemmen met de inhoud van de tekst, na 'prelecture'. Waarschijnlijk mochten de gedaagden de tekst zelf lezen of werd die hen voorgelezen. Om de inhoud te bezegelen, moest de beklagde haar naam onder de tekst schrijven. Wanneer ze dit niet kon doen omdat ze ongeletterd was, moest ze haar 'merk' onderaan de tekst zetten, wat neerkwam op een kruisje.

Afb. 2: merkteken van Marie Limbourg ⁽³⁵⁾

We verzamelden de verhoren van de Gentse prostituees voor de periode 1775-1795 en gingen na hoeveel vrouwen hun verhoor ondertekenden met hun naam (ervan uitgaande dat dit een indicator voor geletterdheid is). Van de meeste verhoren konden we een indicatie van (on)geletterdheid vinden. Voor de prostituees die werden besproken in de briefwisseling en in andere documenten tasten we in het duister. Bovendien werden sommige verhoren niet ondertekend.

Tabel 6: De geletterdheid van de Gentse prostituees

Ondertekend met de naam		Ondertekend met een 'merk'		Niet gekend	
Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
10	27,1%	18	48,6%	9	24,3%

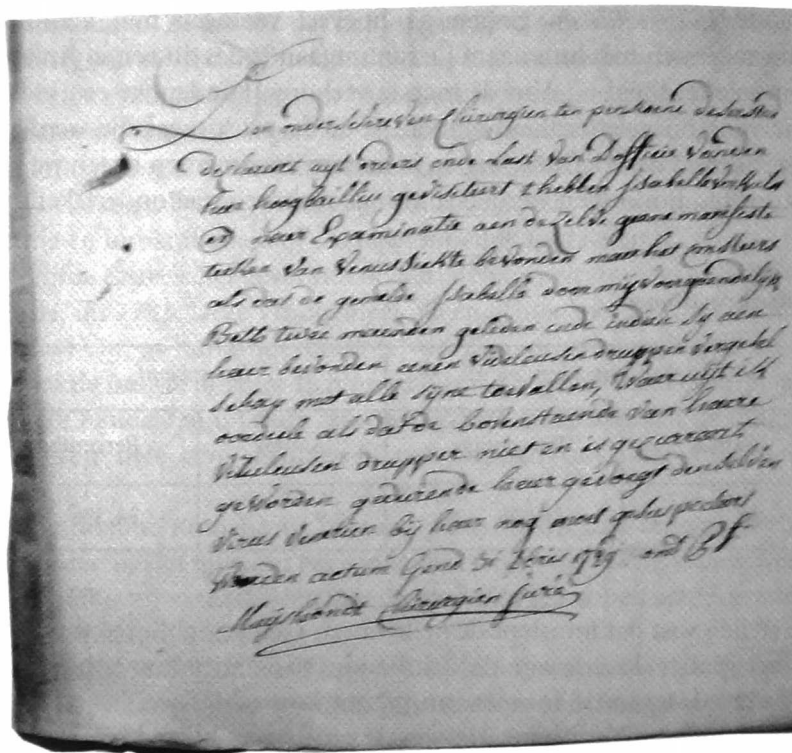
We stellen vast dat minstens de helft van de Gentse publieke vrouwen in het laatste kwart van de achttiende eeuw niet kon schrijven. Minstens 1/4 van de meisjes van plezier kon echter wel haar eigen naam schrijven. Voor bijna 1/4 van de prostituees blijft de geletterdheid een vraagteken. Bij deze resultaten moeten we de nuancering maken dat sommige vrouwen hoogstwaarschijnlijk wel hun naam konden schrijven, maar dat dit niet betekende dat zij allemaal goed konden lezen en schrijven. We zien in de verhoren dat sommige vrouwen heel vlot hun naam konden schrijven, terwijl anderen enkele beverige lettertjes na elkaar krabbelden.

Deze resultaten kunnen we vergelijken met cijfers over de gehele bevolking. In de eerste plaats moet opgemerkt worden dat het aantal mannen dat kon lezen veel groter was dan het aantal vrouwen.

Omstreeks 1785 was in Gent 60,9% van de mannen gealfabetiseerd, tegenover 40,8% van de vrouwen. De algemene cijfers voor Vlaanderen tonen aan dat ongeveer de helft van de volwassen mannen en een kwart van de volwassen vrouwen geletterd was. ⁽³⁶⁾ De gegevens van onze prostituees sluiten zich hierbij aan.

7. De gezondheidstoestand

Verschillende bronnen in de Gentse processtukken gaven informatie over de gezondheidstoestand van de prostituees, in het bijzonder met betrekking tot de geslachtsziekten. Zeer waardevol is het document dat bij de vragenlijsten werden gevoegd, namelijk het handschrift van een arts die de gearresteerde prostituee in de gevangenis kwam opzoeken. De arts onderzocht de prostituee en noteerde een verklaring indien ze ziek was.

Afb. 3: Document van lichamelijk onderzoek van Isabelle Verkele ⁽³⁷⁾

De venerische ziekte bij uitstek in het Ancien Regime was syfilis. De bestaande behandelingen verlichtten de symptomen soms, maar genazen de ziekte niet. Bovendien bestaat de ziekte uit verschillende stadia, iets dat in het verleden verwarring veroorzaakte. Het beginstadium van de ziekte wordt doorgaans gemarkeerd door pijnloze zweuren op de geslachtsorganen, de vingers, de borsten, de lippen en de

36. VANDENBROEKE, (C.). Alfabetisme in Vlaanderen en inzonderheid in zuidelijk Vlaanderen (einde 18de eeuw - ca. 1870). In: *Vijfde jaarboek van de geschiedenis- en heemkundige kring "De Gaversteke"*, deel V, 1977.

37. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 308.

mond. Deze zweren genezen meestal zonder behandeling. Twee tot zes maanden na de eigenlijke infectie treedt het tweede stadium in. Er ontstaat een uitslag op de voetzolen en de handpalmen. Dit gaat samen met letsels die zich ontwikkelen op de slijmvliezen van de anus en de mond of in de plooien van het lichaam. Ook deze symptomen verdwijnen na verloop van tijd. Er treden al enkele occasionele pijnen op, maar in de eerste twee stadia is er weinig sprake van echte pijn. Daarna treedt het derde stadium in. Het kan verschillende jaren duren voor dit gebeurt. In het Ancien Regime was het dan ook niet voor de hand liggend om deze verschillende stadia aan elkaar te linken. De meest opvallende symptomen van het derde stadium zijn de huidletsels, de 'gummata'. Dit zijn zweren die traag genezen en littekens achterlaten. Ondertussen worden beenderen, gewrichten, ogen en andere organen chronisch aangetast. In dit stadium treedt de ergste pijn op. De beenderen worden aangetast, wat zichtbare tekens nalaat. ⁽³⁸⁾ Ook het cardiovasculaire systeem wordt beschadigd, waardoor aneurismen kunnen optreden. Er is tevens sprake van neurosyfilis die de hersenen en het ruggenmerg aantast, met al bijhorende gevolgen (doofheid, hersentumoren, mentale stoornissen, enzovoort). ⁽³⁹⁾ In de casussen die we verder zullen bespreken, kunnen we zien dat verschillende prostituees de bovengenoemde symptomen hebben. We verzamelden acht data betreffende de ziektegeschiedenis van de ondervraagde vrouwen.

Tabel 7: De aanwezigheid van ziekten bij Gentse prostituees (1775-1795)

<i>Ziekte</i>	<i>Aantal</i>	<i>Percentage</i>
Venusziekte	6	15,79%
Andere	2	5,25%

Uit de bovenstaande tabel kunnen we stellen dat minstens 15,79% van de Gentse prostituees ziek was bij de arrestatie. Dit is echter een minimumcijfer. Vermoedelijk waren er dus veel meer die draagster waren van de ziekte, maar was dit niet geweten omwille van de 'stille' periodes tussen de verschillende stadia die onterecht genezing deden vermoeden. De andere twee ziektes gaan beide om een huidaandoening. Beide kwalen manifesteerden zich bij prostituees die ook de venusziekte hadden. We lichten een aantal casussen van zieke prostituees toe.

Catharina Françoise Diericx werd op 5 februari 1778 door een 'chirurgien' onderzocht. Hij schreef het volgende: 'gevisiteert ende geexamineert in stadts cipiragie Catharina Françoise Diericx[...] de welke

38. Vandaar dat archeologisch onderzoek aan de hand van beenderen het bestaan van syfilis bij een populatie in het verleden kan achterhalen.

39. BULLOUGH, (V.L.) en BULLOUGH, (B.). Op. Cit., p. 147-148.

ik bevonden hebbe met haeren ordinairen vloeydt benevens eenighen witten soo sij segt aen subject te sijn ende eenighe suspecte puystjens in haer aengesicht[...].⁽⁴⁰⁾ Catharine had dus haar maandstonden, maar ook 'eenighen witten'. Hieronder verstaan we een witte afscheiding, wat enigszins vragen oproept. Ook de 'suspecte puystjens' stellen ons voor een vraagteken. Beide symptomen wijzen niet noodzakelijk op de manifestatie van syfilis. De witte afscheiding is eerder een kenmerk van gonorrhoe. Deze ziekte werd pas laat onderscheiden van syfilis. Voor lange tijd dacht men dat de ziekten dezelfde waren.⁽⁴¹⁾ De puistjes konden echter wel de typische syfiliszweren zijn, hoewel ook dit niet zeker is.

De 25-jarige Marie Joseph Le Maitre leed aan twee kwalen volgens de chirurgijn die haar in 1776 onderzocht. Hij kwam tot de conclusie dat ze 'differente equivocque teekenen van venus sieckte ende geheel suspect, bovendien [...] in apparentie met de crawage of schurft.' Marie Joseph had dus waarschijnlijk syfilis en de huidziekte schurft.⁽⁴²⁾ We moeten hierbij wel opmerken dat de medische wereld tekenen van syfilis zeer lang toeschreef als het vertoon van een huidziekte in plaats van een venerische ziekte.⁽⁴³⁾ De schurft waarover de arts hier sprak, kon dus één van de symptomen van syfilis zijn.

Ook Isabelle Taije werd in 1782 in de gevangenis onderzocht door een chirurgijn die vaststelde dat ze aan de venusziekte leed. De chirurgijn had haar aan een nader onderzoek onderworpen en stelde een gedetailleerde verklaring op van de symptomen die zich bij Isabelle manifesteerden. Hij sprak onder andere van 'uitwassen in ende rondom de vulva' en van 'druppinge van virulente stoffe uyt de vagina'. Tenslotte sprak hij ook nog van 'krawage'. De rechtbank verweet Isabelle dat, ondanks het feit dat ze een ziekte had opgelopen, ze zich verder prostitueerde.⁽⁴⁴⁾ Later in de bronnen, in 1785, dook een nieuw document op dat handelde over Isabelles gezondheidstoestand. Het stuk verhaalde dat het meisje krankzinnig was geworden. Ze was erg ziek en ze werd weggehaald uit het vrouwenweeshuis om in het mannenweeshuis door 'chirurgiens' te worden onderzocht en te worden 'gecurreert' op kosten van de stad. Daar stelde men vast dat ze zodanig was geïnfecteerd door de venusziekte dat ze niet alleen een verschrikkelijke stank verspreidde, maar dat ze ook krankzinnig was geworden door toedoen van haar geslachtsziekte. Het was de bedoeling dat ze achteraf terug naar het vrouwenweeshuis gebracht werd.⁽⁴⁵⁾ Met de hedendaagse medische kennis valt echter sterk te betwijfelen of Isabelle kon worden genezen. Het is duidelijk dat ze in het derde stadium van de ziekte zat. Er is immers sprake van krankzinnigheid, met andere woorden: haar hersenen waren aangetast. We wijzen overigens op de tijdsindicaties. In 1782 werd Isabelle reeds onderzocht en ze had toen al symptomen van syfilis. Drie jaar later bleek ze in het finale stadium te zitten. Dit bewijst dat de ziekte lang kon sluimeren.

40. SAG, Oud archief, reeks 213, nr. 264.

41. BULLOUGH, (V.L.) en BULLOUGH, (B.). Op. Cit., p. 148.

42. SAG, Oud archief, reeks 213, nr. 258.

43. BULLOUGH, (V.L.) en BULLOUGH, (B.). Op. Cit., p. 147.

44. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 294A.

45. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 298.

Terwijl de meeste prostituees op het einde van de ondervraging gratie verzochten, vroeg Marie Rossel in 1784 om genezen te worden van haar geslachtsziekte. (46) Zij leed er blijkbaar erg onder. We vonden later in het jaar dat ze gearresteerd werd een document dat over haar overlijden berichtte. (47) Marie was in de parochie Akkergem bezweken aan haar ziekte en haar 69-jarige zus, Josepha, kwam daarover getuigen. Marie werd op het einde van haar leven geholpen door de Armenkamer en werd door drie of vier vrouwen bijgestaan in haar ziekte. Door haar aandoening had ze zichzelf in de schulden gestoken en na haar overlijden moesten die nog afbetaald worden. Josepha loste deze schulden af door Maries goederen te verkopen aan een oudekleerkoper, van Hecke genaamd, die ook in de parochie Akkergem woonde. Het bed van de overledene bracht het meeste op: één pond en tien schellingen grooten. Verder kocht van Hecke nog een koffer (waarschijnlijk voor kleding en lijnwaad), een 'sittinck' en wat aardewerk. Deze zaken brachten in totaal zes schellingen op. Met dit geld kon Josepha de schulden van haar overleden zus betalen. Marie was 43 jaar oud toen ze stierf.

8. De mobiliteit

We onderzochten al de herkomst van de prostituees en dit brengt ons vanzelf naar de mobiliteit van deze vrouwen. De historici Lis en Soly stelden vast dat de mobiliteit van de lagere klassen een gevolg was van de absolute verpaupering tijdens de achttiende eeuw. Dit kon afgeleid worden van de groeiende omvang en de intensiteit van de migratiebewegingen. (48) We merkten al op dat vele prostituees hun stiel uitoefenden in een andere stad dan hun geboortestad. We voegen hieraan toe dat velen onder hen een lijst van plaatsen en steden, die ze hadden doorlopen, konden opstellen. Uit de processtukken bleek immers dat de Gentse prostituee erg mobiel was. Er was zowel mobiliteit van stad tot stad en van streek tot streek, maar ook mobiliteit binnen de stad. Uit ons onderzoek bleek dat feitelijk elke prostituee in meer of mindere mate mobiel was. In de onderstaande paragrafen bespreken we een casussen van een mobiele prostituee.

Marie Livine Corneels bewees dat mobiliteit alles behalve uitzonderlijk was in het Ancien Regime. Uit haar processtukken werd duidelijk dat ze eerst bij een zekere Corduanier in Gent had gewoond. Ze bleef drie weken bij hem. Vervolgens ging ze naar het wijnhuis van Bogaert in de 'Corte Coeijstraete', waar ze twaalf dagen verbleef. Van daar ging ze naar het wijnhuis van Maximus Andries Merlier, bij het 'Cellebroedersvestjen'. Merlier was een bordeelhouder die vaker door prostituees in deze periode werd vernoemd. Ze verbleef anderhalf jaar bij Merlier en werd toen opgepakt. De rechtbank wist er nog aan

46. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 294A.

47. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 295A.

48. LIS, (C.) en SOLY, (H.). *Armoede en kapitalisme in pre-industrieel Europa*. Antwerpen, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 198, p. 226.

toe te voegen dat ze ook een tijdje bij een koster had gediend. Drie maanden nadien ging ze de stad uit. Ze ging naar Lokeren, Aalst, Zele en Kortrijk. Ze vertelde dat ze er onder andere haar oom en haar 'moeijen' ging bezoeken. Daarna kwam ze terug naar Gent en verbleef ze in een logieshuis aan het 'Cleenvleeschuijs' voor zeven dagen. ⁽⁴⁹⁾ Marie Livine volgde dus een zeer mobiel en dynamisch patroon. In een zeer kort tijdsbestek woonde ze op verschillende plaatsen en bezocht ze verschillende steden. Het verloop is hectisch en moeilijk te ontwarren.

9. De woonplaats

Uit onze studie van de archiefdocumenten bleek dat verschillende woonplaatsen van een prostituee zich in een snel tempo konden opvolgen (cf. de reeds genoemde mobiliteit). Bovendien woonden weinig vrouwen die deze professie beoefenden nog bij hun ouders of hun familie. De processtukken tonen aan dat de band tussen dochter en ouder vaak was verstoord. In verschillende verhoren werd verteld dat het meisje het huis van haar ouders had verlaten. Catharine Françoise Diericx vertelde dat ze een kamer wilde huren aangezien ze niet bij haar ouders kon blijven wonen omdat ze niet met haar moeder overeen kwam. ⁽⁵⁰⁾ Ook tussen Marie Heggens en haar moeder boterde het niet. Zij werd thuis door haar moeder geslagen. De vrouw dwong haar dochter het ouderlijke huis te verlaten om bij bordeelhoudster Merlier aan de Cellebroedersvest in te trekken. ⁽⁵¹⁾

Jonge prostituees woonden soms wel nog in bij familie. Bijvoorbeeld Marie de Steur woonde een korte tijd bij haar nicht. ⁽⁵²⁾ Het niet inwonen bij de familie verschaftte een prostituee de vrijheid die ze nodig had. Marie Migossens bijvoorbeeld vond, na het verlaten van het huis van haar vader, onderdak in de 'Cosijntjesstraette'. Ze logeerde er bij Pieternelle Kerkhove. Vanaf dan kwam ze tot 'haere volle liberteyt' en stortte ze zich in de drank met soldaten en andere mannen. Op een avond ging ze tot diep in de nacht op stap. Het werd zelfs zo laat dat ze niet terug durfde te keren naar haar logement. Ze ging dan maar slapen in een ruïne rond de Ketelpoort. Daar werd ze door een nachtroeper gevonden. ⁽⁵³⁾ De meeste vrouwen woonden dus ergens in. Ze huurden een kamertje in het huis van iemand anders of ze woonden in een bordeel.

10. Strafbepalingen

In de door ons onderzochte processtukken vonden we zelden gegevens over straffen. In een aantal gevallen gebeurde dit wel. Soms werd een bestraffing op het einde van een verhoor genoteerd of er werd melding gemaakt van een tuchtmaatregel die de beklaagde had ondergaan in het verleden. Het ontbreken van de strafgegevens heeft,

49. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 252.

50. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 264.

51. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 265.

52. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 301.

53. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 295A.

ons inziens, twee redenen. Ten eerste werden vele (nieuwe) prostituees vrijgesproken. Vrouwen die recidiveerden, werden meestal wel gestraft. Ten tweede werden de vonnissen in een afzonderlijk register bijgehouden. Een vergelijking van de namen uit beide types van documenten toonde weinig gelijkenissen. We verzamelden de weinige strafgegevens die we konden vinden en zetten die in een tabel.

Tabel 8: Bestrafing van de Gentse prostituees (1775-1795)

<i>Straf</i>	<i>Aantal</i>	<i>Percentage</i>
Arrestatie + voorlopige hechtenis (tot verhoor)	18	47,37%
Opsluiting in het provinciaal correctiehuis	5	13,15%
Opsluiting in het stedelijk tuchthuis	3	7,90%
Opsluiting tot meer informatie is bekomen	4	10,53%
Drie dagen opsluiting water en brood + verbod naar de stad te komen	1	2,63%
Opsluiting in de gevangenis + vrouwenweeshuis	1	2,63%
Uit de stad geleid	1	2,63%
Verbanning	1	2,63%
Verzoek tot arrestatie	3	7,90%
Totaal	38	100%

Voor meer dan de helft van de prostituees was de straf nog niet uitgesproken. Ze waren opgepakt en wachtten in de gevangenis tot hun verhoor. Wanneer na hun verhoor werd bepaald dat ze straf verdienden, werd de straf uitgevoerd. Voor heel wat prostituees stopte de rechtsgang daar echter. Zoals we reeds aan het begin van de paragraaf stelden, konden vrouwen die nog niet eerder waren veroordeeld en van wie het misdrijf niet te zwaar was, dikwijls op gratie rekenen. Enkele prostituees uit onze processen werden alleen uit voorzorg en tijdelijk opgesloten in afwachting van een bericht van hun geboorteplaats of hun familie.

We kunnen tevens vaststellen dat minstens 1/4 van de door ons onderzochte vrouwen werd opgesloten bij vonnis, zij het in het stedelijke tuchthuis, het provinciale correctiehuis of, zoals voor de 19-jarige Isabelle Taije (*) het geval was, in het vrouwenweeshuis.

Een enkeling werd voor drie dagen opgesloten en op water en brood gezet. Het ging om Isabelle Adriansen, een prostituee afkomstig uit Nasse. Ze werd in 1777 gearresteerd omdat ze in een Gents bordeel werkte. Na haar straf werd het haar verboden nog in de stad te komen en dergelijke feiten te begaan op straffe van collocatie in het tuchthuis. ⁽⁵⁵⁾ Één prostituee werd verbannen en een andere werd uit de stad geleid. In het eerste geval ging het om de uit Henegouwen afkomstige Angelique de Paris ⁽⁵⁶⁾ en in het tweede geval ging het om Anne Marie Peeters. Zij werd in 1785 de stad uitgeleid nog voor ze werd verhoord. Ook Marie Limbourg werd eens uit de stad geleid. Dit was slechts één van de maatregelen die de rechtbank in het verleden tegen haar had genomen toen ze in 1785 opnieuw voor het gerecht verscheen. Nadat de hallebardieren haar de stad hadden uitgeleid, was ze teruggekeerd waarop ze door de Gentse nachtwakers werd gearresteerd. ⁽⁵⁷⁾

Tabel 9: Recidivisme en andere misdrijven bij de Gentse prostituees (1775-1795)

	<i>Aantal</i>		<i>Percentage</i>	
	<i>Wel</i>	<i>Niet</i>	<i>Wel</i>	<i>Niet</i>
Recidivisme	12	24	33,33%	66,67%
Andere misdrijven ten laste van de gearresteerde prostituees	11	25	30,56%	69,44%

Uiteraard kan de bovenstaande tabel geen volledige informatie bieden. Van vele prostituees weten we niet of ze na hun arrestatie al dan niet in hun oude gewoonten hervielen. Onze onderzoeksperiode reikt hiervoor niet ver genoeg en bovendien werden niet alle misdrijven geregistreerd. De vrouwen die recidiveerden en die zich schuldig maakten aan andere misdrijven, ontlieden hun straf niet. We bespreken enkele van de ergste gevallen.

Marie Catharine Hussel maakte het erg bont. Ze was een recidiviste die al opgesloten zat in Ieper omdat ze ontuchtige omgang had met soldaten. Ze moest er een jaar blijven, maar na negen maanden wist ze te 'evaderen' door de dienstmeid van de tuchtmeester de sleutels afhandig te maken, met de hulp van vier andere veroordeelden. Ze sloten de dienstmeid in hun plaats op. Deze feiten verzwaarden haar zaak in Gent: ze werd voor vier jaar in het Gentse tuchthuis opgesloten. ⁽⁵⁸⁾

55. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 262.

56. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 259.

57. Deze casus is niet in de bovenstaande tabel opgenomen aangezien het om een straf ging die vóór het proces, waarvan wij de documenten weervonden, had plaatsgevonden. Wat wel in de tabel werd opgenomen, was haar opsluiting voor vier jaar in het correctiehuis. Marie was een zware recidiviste en dit speelde in haar nadeel. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 299.

58. SAG, Oud archief, reeks 213, nr. 255.

Een tweede prostituee die als een erg zware deviante werd behandeld, was Marie Josephe le Maitre. Ze werd in 1772 al opgesloten omwille van haar oneerlijke leven en omgang met soldaten. In 1774 kwam ze echter alweer vrij, op belofte van haar leven te beteren. Ze bleef haar ontuchtige levensstijl echter voortzetten. In 1776 begon een nieuw proces tegen de vrouw. De rechtbank was verbolgen over het feit dat ze ontucht pleegde met haar stiefvader, zelfs terwijl haar moeder nog leefde en in Gent woonde. Ze deed dit zelfs al meer dan tien jaar. Hoewel de rechtbank hier zeker van was, ontkende Marie. Het houdt echter in dat Marie ongeveer vijftien jaar zou geweest zijn toen ze een relatie met haar stiefvader begon. ⁽⁵⁹⁾

Tot de andere misdrijven in de tabel rekenden we onder andere de breuk van een belofte aan de rechtbank, diefstal, overspel, oplichting met drank in een bordeel, bedreiging, het achterlaten van een kind en ordeverstoring. Een voorbeeld van een prostituee die zich aan één van deze andere misdrijven schuldig maakte, was Joanne De Wilde, een 23-jarige speldenwerkster. ⁽⁶⁰⁾ Deze vrouw was bij de rechtbank bekend omwille van haar ontspoorde leven. Ze had al in de gevangenis gezeten door haar 'onrechtvaardigen handel ende ontuchtigh leven', een levensstijl die ze na haar gevangenschap gewoon voortzette. Bovendien was ze slechts zeventien jaar oud bij haar eerste veroordeling. Toen ze 23 jaar was, ging ze aan de slag als dienstmeisje bij een echtpaar dat een herberg, 'de roodenhals', uitbaatte. Na drie weken vertrok ze en ging ze bij haar oom wonen. De rechtbank beweerde echter dat ze bij haar vertrek een aantal goederen van haar voormalige meesteres had ontvreemd. Het ging om twee hemden, een paar nieuwe katoenen mannenkousen, een 'corps de jup' en twaalf penningen die ze in lening had gekregen.

De gemiddelde prostituee maakte zich dus schuldig aan recidivisme en/of aan andere strafbare feiten. Vele overtredingen waren niet eens aan de rechtbank bekend. Ze behoorden niettemin tot de overlevingsstrategie van de prostituee in het Ancien Regime.

Conclusie

Dankzij deze documenten leren we dat de doorsnee Gentse prostituee op het einde van de achttiende eeuw een jonge vrouw van ongeveer 24 jaar was, die in Gent of elders in het Vlaamse gebied was geboren. De sociale achtergrond valt niet te betwisten: de Gentse lichtekooien uit onze onderzoeksperiode waren allemaal afkomstig uit de onderlaag van de maatschappij. Ze stonden er alleen voor en hadden een beperkt sociaal vangnet. Ze waren tewerkgesteld in de textielsector of in de dienstensector, maar zaten vaak zonder (voldoende) werk. Daarom was niet elke prostituee een beroepsprostituee; menig wilde

59. SAG, Oud Archief, reeks 213, nr. 258.

60. SAG, Oud archief, reeks 213, nr. 278.

slechts haar bescheiden inkomen aanvullen. De stad bood haar de mogelijkheid om haar bezigheid uit te oefenen en klanten te ronselen. Het beroep werd clandestien uitgeoefend, maar de verhoren tonen aan dat de stedelijke overheid geregeld trachtte de Gentse straten en huizen schoon te vegen van gevallen vrouwen. Niettemin recidiveerden de meeste vrouwen en maakten ze zich schuldig aan andere misdrijven. In Gent waren de opgelegde straffen evenwel mild voor opgepakte prostituees. Velen werden gewoon weer vrijgelaten. Doorgaans was de prostituee ongehuwd, maar kinderen waren niet gemakkelijk weg te denken in een samenleving zonder (doeltreffende) voorbehoedsmiddelen. En dat gold ook voor seksueel overdraagbare aandoeningen zoals syfilis, waarvan menig prostituee het slachtoffer werd. De aard van het beroep vereiste een sterke mobiliteit, zowel binnen de stad als tussen steden en streken onderling. De verblijfplaats wisselde daardoor voortdurend.

De kennis die we aan de processtukken hebben ontleend, is dus zeer gevarieerd. Talloze bronnen liggen in de archieven onaangeroerd en wachten op onthulling. Dikwijls onderzoeken historici de criminaliteit in haar geheel, maar dit betekent niet dat elk aspect van de criminaliteit al helemaal doorgrond is. Wij namen zelf slechts een fractie van de grote hoeveelheid beschikbaar materiaal ter hand. Met deze studie werd dus nog maar het topje van de ijsberg aangebroken. De geheimen van talloze prostituees liggen nog verborgen in de stoffige dozen van het archief.